

Aarhus School of Architecture // Design School Kolding // Royal Danish Academy

Hvedstrup

Andersen, Anne-Grete

Publication date:
2011

Document Version:
Peer-review version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Andersen, A.-G. (2011, maj). Hvedstrup: Kortlægning af landsbyer under pres.
<https://www.kulturarv.dk/fbb/index.htm;jsessionid=7581F73F5CE51A60AAA7DA249E7605B>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

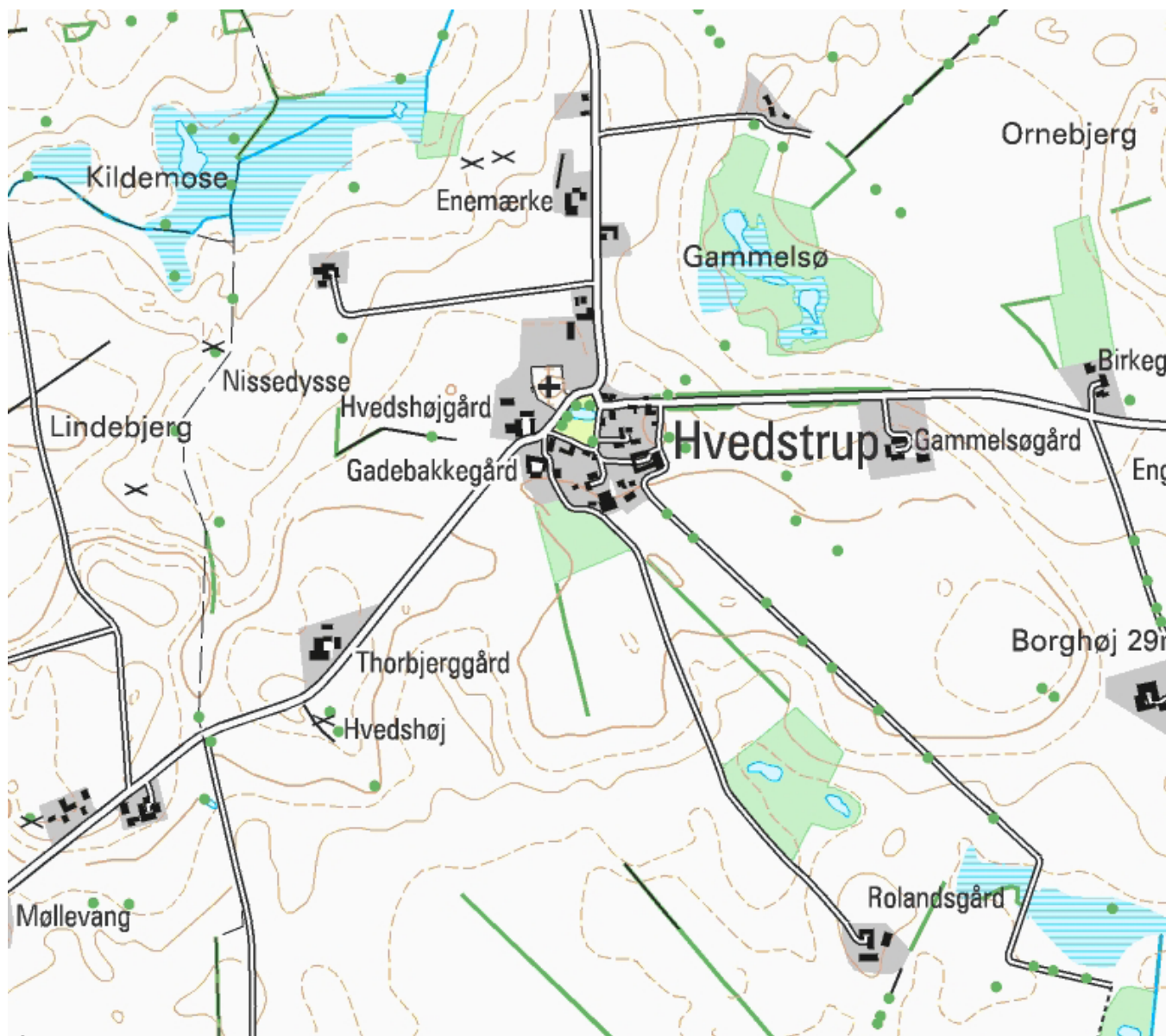
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Identifikation

KOMMUNENUMMER	KOMMUNE		
	Roskilde kommune		
BETEGNELSE (NAVN PÅ BEBYGGET STRUKTUR)			
Hvedstrup			
1. DOMINERENDE TRÆK	2. BEBYGGELSESMØNSTER	3. UDSNIT OG DELE	
X	X	X	
REGISTRERINGSDATO	REGISTRATOR		
april/juni 2009	AGA - Anne-Grete Andersen		

Kort over bebygget struktur

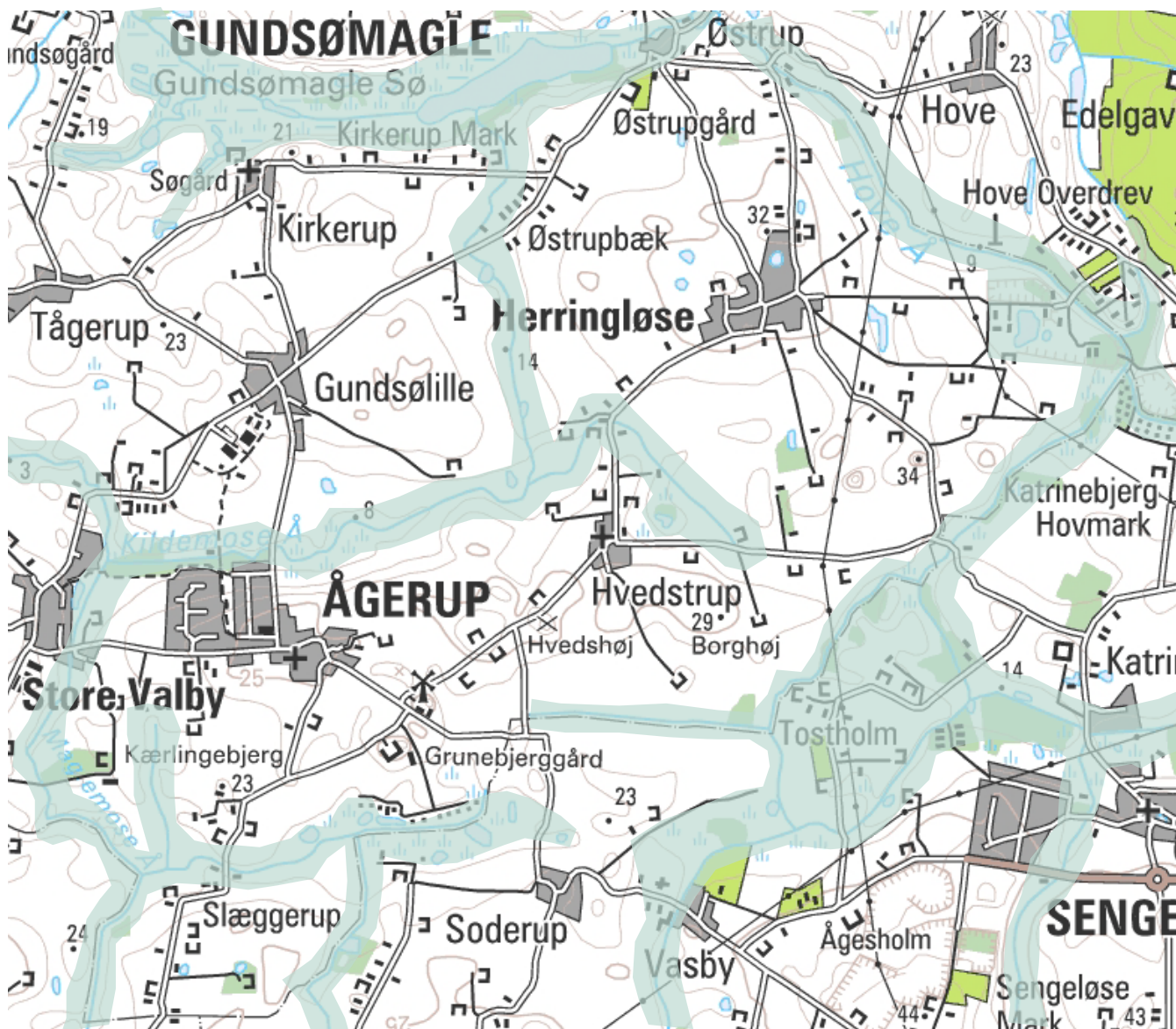
FX: TERRÆNFORMER / RUMDEFINERENDE ELEMENTER / HOMOGENE FORLØB / GRÆNSER / FIKSPUNKTER / KIG



Hvedstrup målebordsblade 1:25.000

Topografisk undersøgelse

FX: TOPOGRAFISKE FORHOLD / STRUKTURERENDE LANDSKABSTRÆK OG AREALANVENDELSE / BYPROFIL-SILHUET / GRÆNSE MELLE BYRUM OG LAND / GRÆNSE TIL VAND / INFRASTRUKTUR OG TEKNISKE ANLÆG



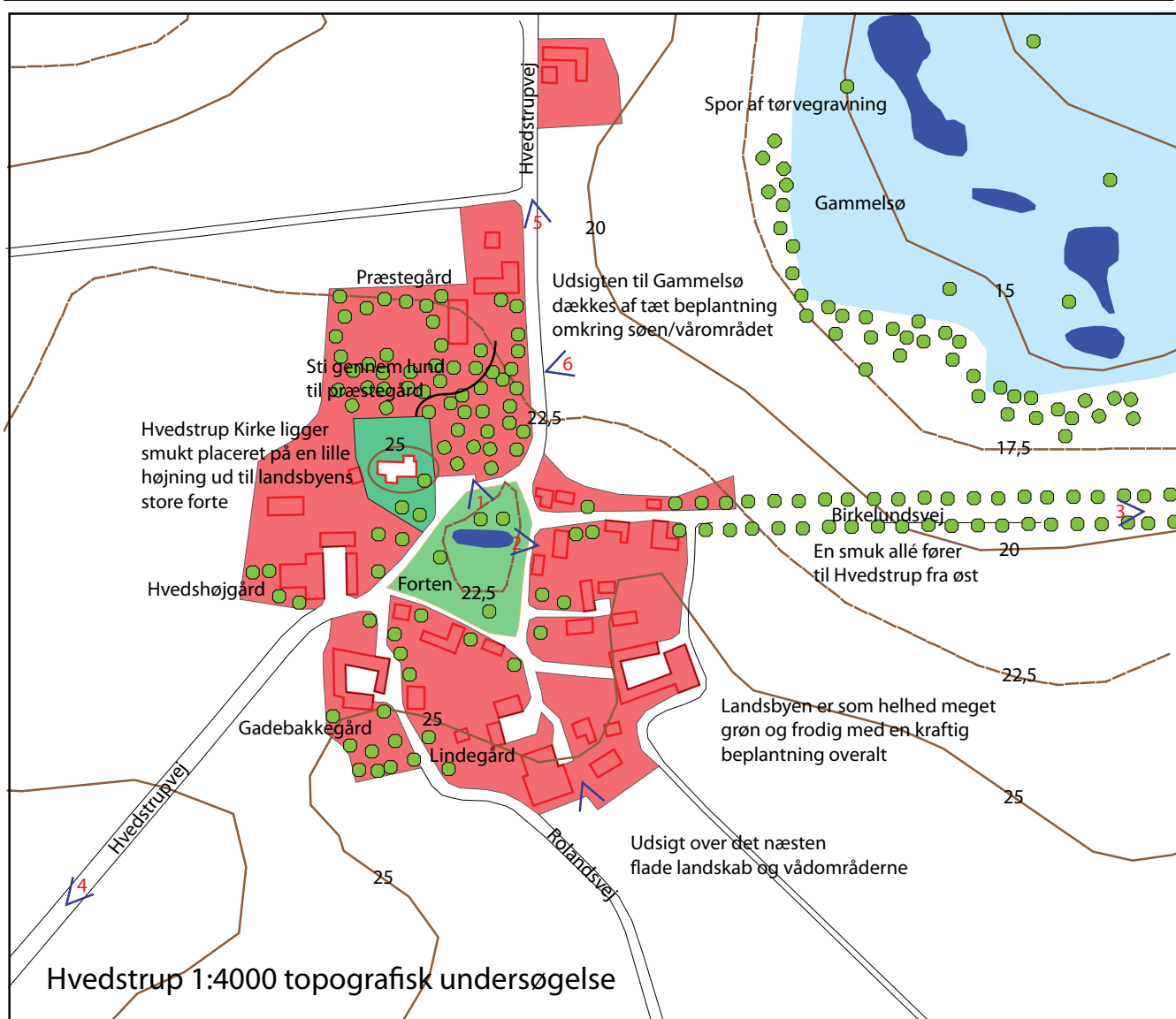
Hvedstrup topografisk kort 1:100.000 med fremhævelse af vådområderne i landskabet.













Hvedstrup sogn ligger i et jævnt småkuperet og i dag skovløst landskab med flere vådområder omkring Hove å, Kildemose å og Maglemose å

Landskabet er karakteriseret af en jævn, stedvis opsplittet morænelandskab, hvorpå der ligger en række imponerende småbakker, der næsten alle er kronet af gravhøje. Hvedshøj sydvest for Hvedstrup er den højeste bakke med 38 meter. Mod sydøst ligger Borghøj på 29 meter.

Området har gode lermuldede jorder med en del vandhuller, men omkring Hvedstrup er der derimod overvejende grus.

Hvedstrup ligger koncentreret på en plan flade med et letskrånende terræn mod Gammelsø i nordøst.



-  Vådområder Gårdene og husene i Hvedstrup ligger i en spredt men sluttet formation omkring landsbyens store, smukke og velholdte forte.
-  Byflade I det flade landskab ligger Hvedstrup kirke smukt og markant placeret på en afgrænset højning ud mod landsbyens store forte.
-  Bygning Der er et svagt terrænfald fra syd mod landsbyens midte, som tydeligst fornemmes i forten.
-  Kig og sigtelinier Fra øst fører en imponerende tæt allé hen til landsbyen, hvorfra der er et flot kig til søen i midten af forten.
-  Forten Fra sydvest markeres landsbyen af en tæt beplantning omkring gårde og huse.
-  Højdekurver Fra nord anes kirkens tårn bag den tætte lund omkring præstegården.
-  Veje Landsbyen er som helhed præget af en kraftig beplantning overalt.
-  Træer Vådområdet omkring Gammelsø ses fra landsbyen, som en tilvokset træbeplantning, der markerer sig kraftigt i det ellers skovløse og åbne landskab.
-  Vandgrøfter
-  Hegn
-  Søer
-  Udsigt



1. Gårde og huse ligger i en spredt formation omkring byens store gamle forte.



2. Kirken er placeret tæt ud til fortens på en lille højning.



3. Fra øst fører en smuk tæt allé hen til landsbyen Alléen blev plantet under 1. verdenskrig af Viktor Nielsen fra Gammelsøgård, der ønskede at forskønne en daværende grusvej til Hvedstrup.



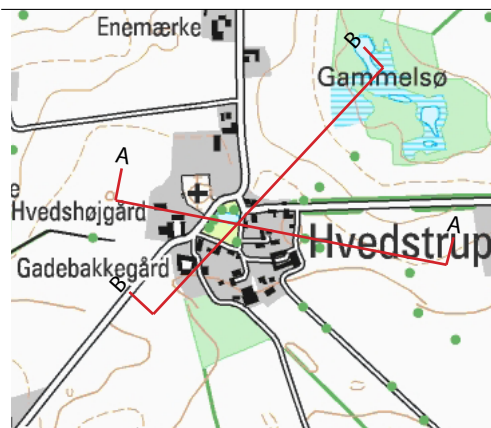
4. Fra sydvest markerer landsbyen sig som en tæt beplantning, hvor gårdene anes bag.



5. Fra nord er det igen den tætte beplantning, der markerer ankomsten til landsbyen



6. Vådområdet Gammelsø ligger som en skovklædt enklave i de flade åbne landskab.



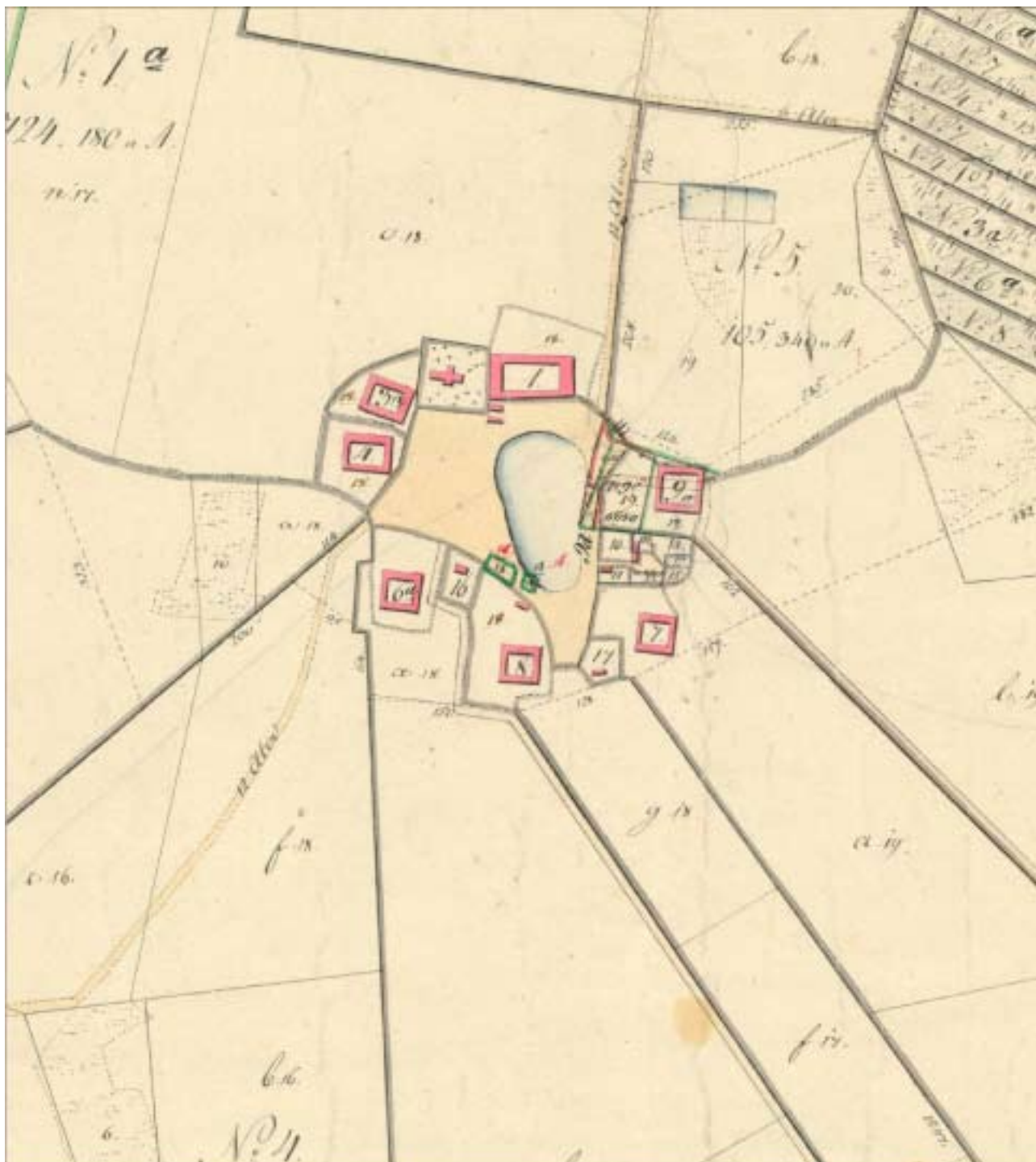
Kirke Gadekær Gl. købmand Allé langs Birkelundsvej



Hvedshøjgård Gadekær Præstegård Hvedstrupvej Gammel Sø

Historisk analyse

FX: HISTORISK BYPLAN / MATRIKELSTRUKTUR / BYUDVIKLINGSOMRÅDER / FUNKTIONELLE BYOMRÅDER / GADE- OG VEJSTRUKTUR / BYGNINGSHISTORIE / BYRUMSENHEDER / FUNKTIONELLE SAMMENHÆNGE



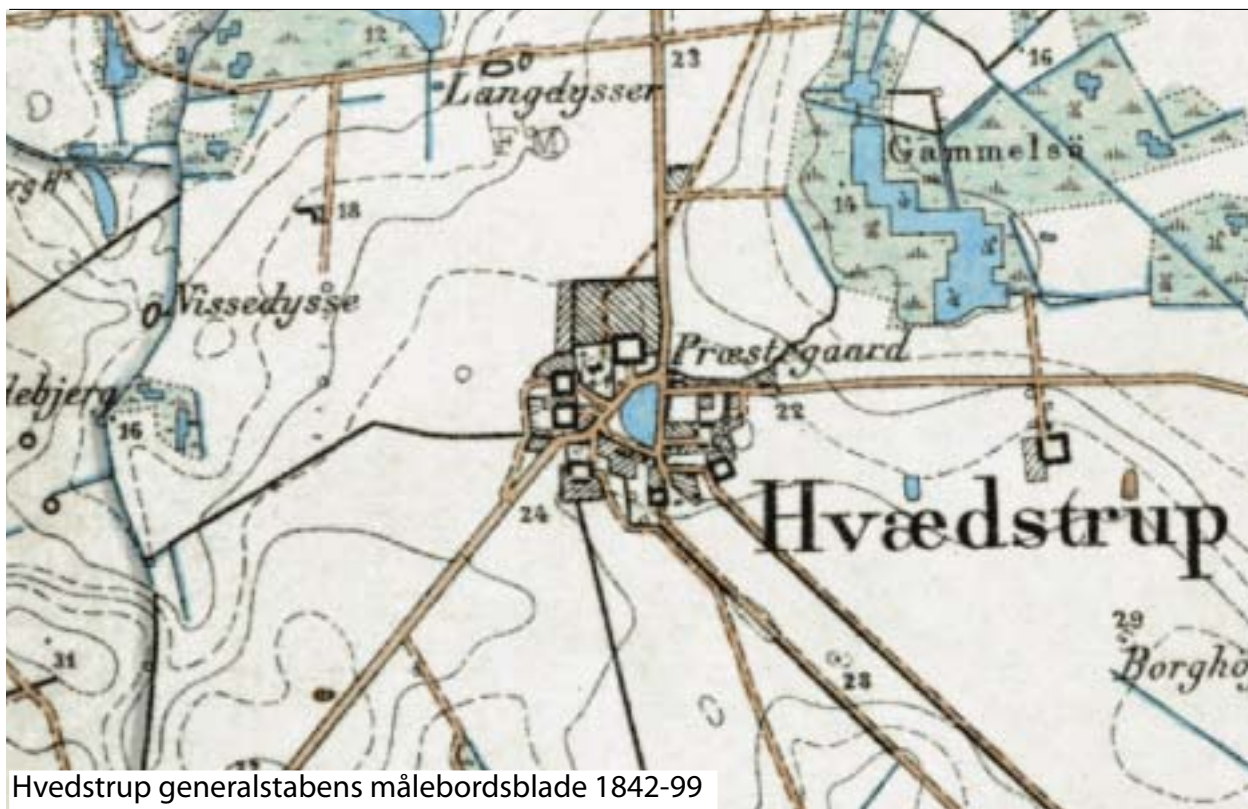
Hvedstrup original 2 kort fra 1860 rentegnet efter original 1 med alle gårde inden udflytning.

Bebyggelsen i Hvedstrup er enkelt og smukt placeret i en afsluttet ring omkring landsbyens anseelige forte med det store gadekær. Kirken er placeret i det samme mønster som gårdene og er med til at slutte ringen.

Stjerneudskiftningen ses tydeligt mod syd

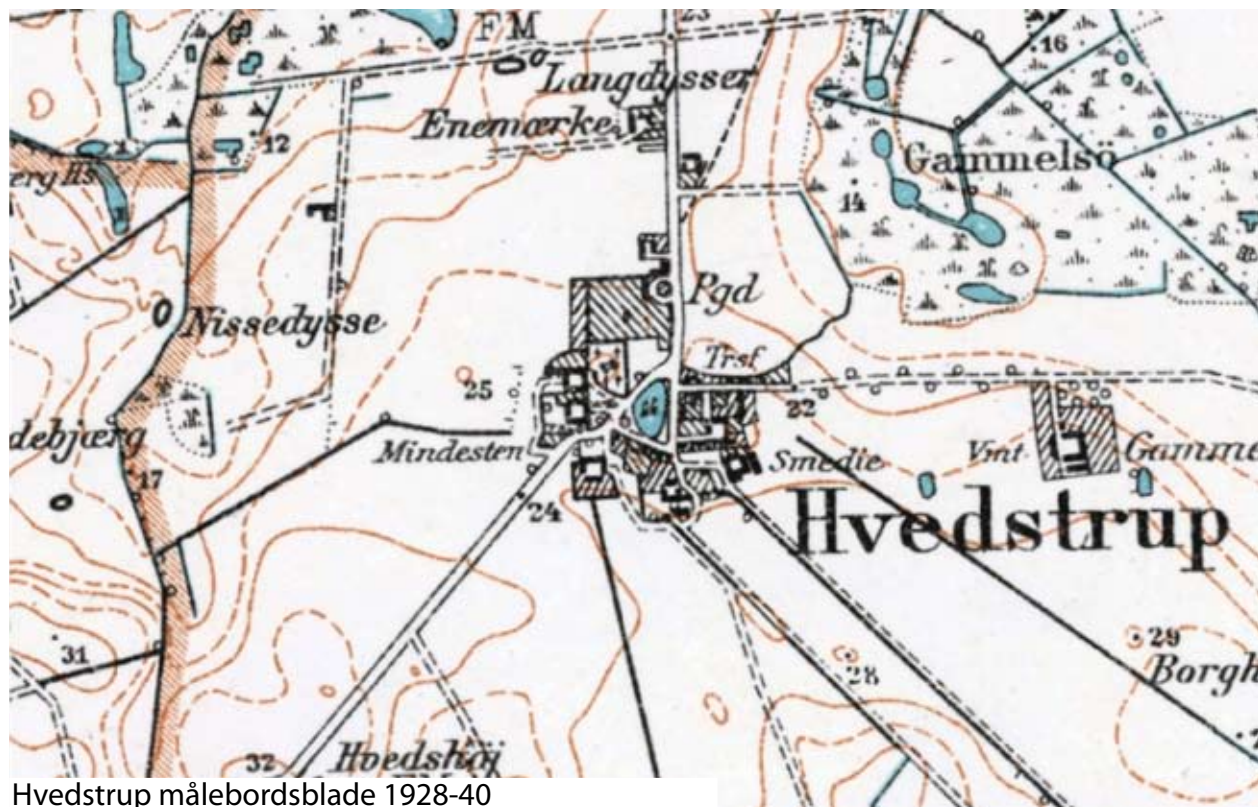
Denne kompakte form har en veldefineret grænse ud mod byens marker. Forten har været alle mands eje, og fungerede som fælles areal til vanding af dyrene m.v.

Matrikel nr. 9 i landsbyens østlige del er Gammelsøgårds udflyttergård.



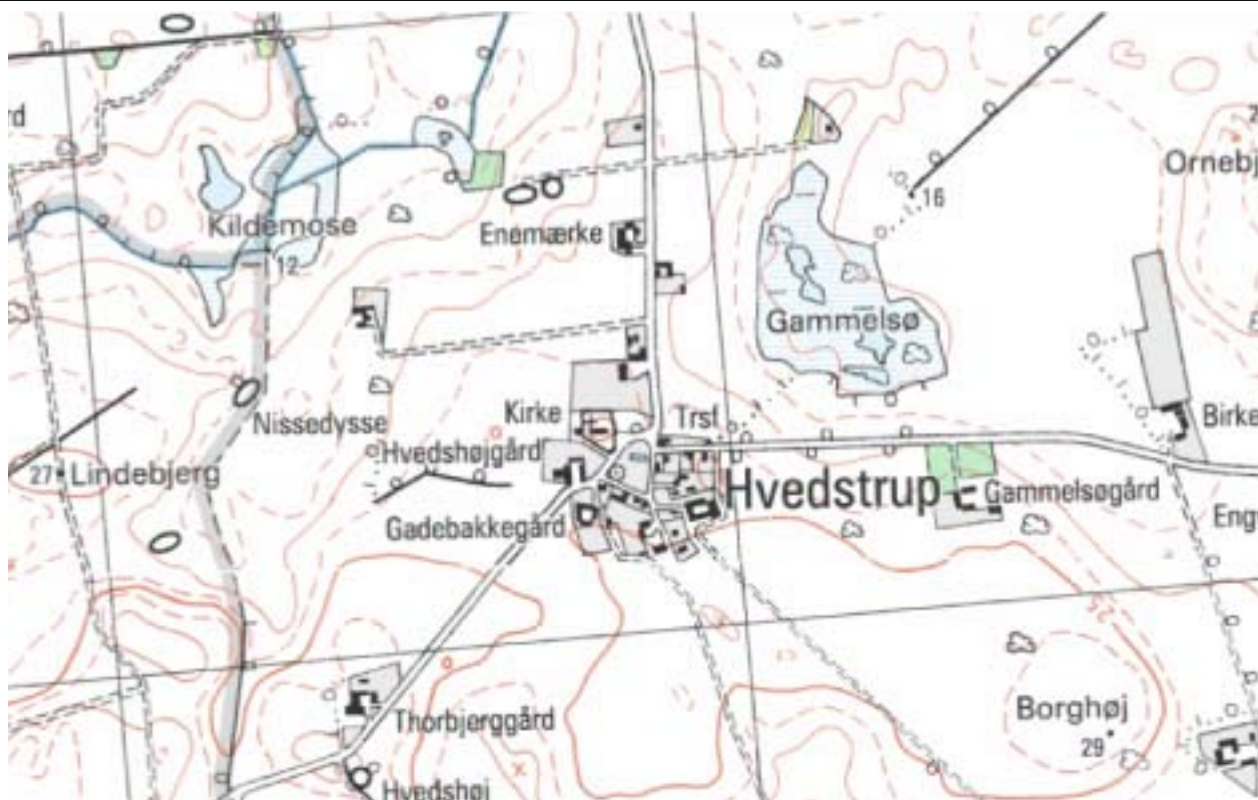
Hvedstrup generalstabens målebordsblade 1842-99

Mønsteret med gårdene omkring forten er fastholdt og de fleste gårde er forblevet i landsbyen. I skellene går der veje ud i næsten en stjerneformation i den sydlige del. Gadekæret er anseeligt. Præstegaarden ligger tæt op ad kirkemuren



Hvedstrup målebordsblade 1928-40

Strukturen er fastholdt, men præstegaarden er nedrevet 1906 og en ny er bygget lidt nordpå. En mindesten er rejst på forten 1920. Smedjen er der stadig. Præstegaarden er flyttet fra placeringen ved kirkemuren til lunden nord for kirken.



Hvedstrup målebordsblade 1983-97

I følge Herringløse og Hvedstrup lokalhistoriske artikler (se kilder) er landsbyen Hvedstrup (Whetherstorp) skabt af udflyttere fra Herringløse. Der lå et stort rydningsarbejde forud for udnyttelsen af ny ager. Udflyttere fik normalt en fortrydelsesperiode på 3 år til at etablere sig det nye sted - efter denne periode mistede de retten til at vende tilbage og få et livsgrundlag i den gamle landsby, ligesom alle krav til dem fra det gamle fællesskab blev frafaldet (landskabsloven for Sjælland). I Hvedstrup gik det åbenbart så godt, at det var her og ikke i Herringløse, man senere etablerede en kirke for det samlede sogn.

Hvedstrup er kendt fra omkring 1370 som Hwætherstorp og landsbyen blev udskiftet i 1799 som en kombination af en stjerneudskiftning mod syd og en blokudskiftning mod nord. De fleste gårde er forblevet i landsbyen. Gammelsøgård er dog et eksempel på en udflyttergård. Gården lå oprindeligt inde i Hvedstrup by, på adressen Birkelundsvej 6. Gården var en ødegård, der var brudt ned, eller faldet sammen.

Den nuværende vejstruktur afspejler i store træk stjerneudskiftningen mod syd.

Hvedstrup kan karakteriseres som en uregelmæssig vejforsteby, hvor bebyggelsen dels ligger ud til fortønnen og det store gadekær og dels ud til de mange forgreninger, der udgår herfra.

Den hvidkalkede kirke er omgivet af kirkegårdsmure i kampesten og tegl. Kirken er af romansk oprindelse med gotiske udvidelser og et højgotisk tårn.

Området er rigt på fortidsminder og ved Hvedstrup ligger en langdysse med svære randsten og et dyssekammer med dæksten. Endvidere er der den anseelige Hvedshøj medens der af Borghøj kun er en bronzealders kiste med gravgods tilbage. I begge disse høje er der gjort rige gravfund.

I Hvedstrup er der en genforeningssten indviet 9. juli 1920.

Bebyggelsesstrukturen og vejnettet er intakt dog er det store gadekær blevet noget mindre. Der er stadig flere gårde i landsbyen, mange er dog ombyggede i forhold til nye behov. Udover et busstoppested er der ingen service i byen.



Hvedstrup Kirke ligger på en højtning ud til landsbyens forte. Den hvidkalkede kirke er omgivet af gamle kirkegårdsmure i dels kampesten dels tegl. Mod nord brydes muren af en velbevaret sengotisk munkestensportal med køreport. Kirken består af romansk skib, højgotisk tårn, sengotisk kor og et nyere våbenhus med nygotiske stilformer. Skibet er opført af store kampesten med granitkvadre om dørene og hjørnerne. I gotisk tid forhøjedes skibets mure og der indbyggedes to krydshvælv. Kirkegården er meget tæt beplantet.



Billede af den gamle præstegård, der lå klods op ad kirkegårdsmuren.

På dette sted havde præstegården ligget siden reformationen og dannede et harmonisk hele. Flere af sognebeboerne kunne ikke forstå at provst Elmquist kunne nænne at rive den gamle præstegård ned, som netop var typen på alt det de forstod ved præstegårdshygge, men præstegården var brøstfældig og i stedet for en gennemgribende renovering besluttede den nye provst at opføre en præstegård nord for kirken i den lille lund. (Kilde: Pastor Preben Hansen (Hvedstrup sogn), Andreas Bak, Gundsøllille).



Den nye præstegård var meget statelig, og som må have forekommet bønderne som et palæ.
(Paster Preben Hansen)



På hjørnet af Birkelundsvej i venstre side af billedet blev der drevet en lille købmandsbutik med benzintank (1955). Købmanden lukkede i 1975.



I Hvedstrup sogn var der for blot en enkelt generation siden hele tre købmandsbutikker. Derudover har der tillige været lidt småhandel af kiosklignende karakter i enkelte af byens huse og en del tilkørende handlende med især fødevarer som brød, fisk og kød. Mælkeprodukter købte man ved stalddøren på gårdene, og mange havde selv et hønsehus i baghaven.



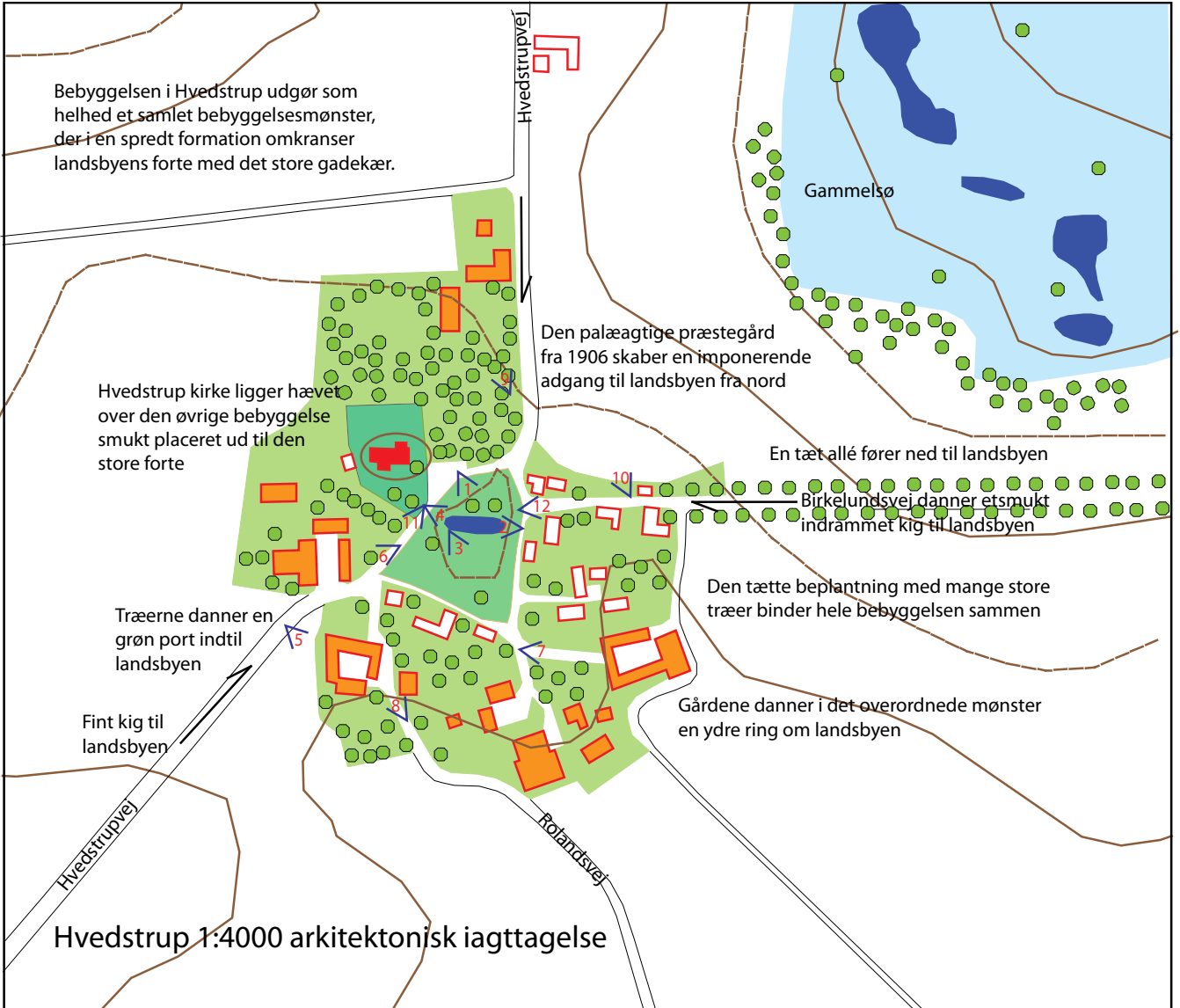
Smedens hus med smedie flyttede i 1865 fra en sidevej til forten, hvor den lå fra 1845 til 1864 til placeringen "ved Kæret" ud til forten.















Landskabet omkring Hvedstrup er rig på fortidsminder. Fra den anseelige Hvedshøj er der en flot udsigt over landskabet og til landsbyen. Hvedshøj er blevet udgravet.

Arkitektonisk iagttagelse - skitsering

FX: MÅLFORHOLD / RUMLIGE RELATIONER / ÅBNINGER / STIGNINGER / GRÆNSER / RETNINGER / BEBYGGELSESELEMENTER / BELÆGNINGER / BELYSNING



-  Søer
-  Gårde
-  Dominerende bygning
-  Bygning
-  Kig og sigtelinier
-  Grønne flader
-  Højdekurver
-  Veje
-  Skovtræer
-  Vandgrøfter
-  Hegn
-  Udsigter

Dominerende træer

Den lille landsbys klare struktur domineres af den anseelige ubebyggede forte med det store smukke gadekær. Anlægget er yderst velplejet og det virker markant samlende på hele landsbyens bebyggelse. Forten er omgivet af dels Hvedstrupvej og dels en mindre vej kaldet "Ved Kæret", som danner en ramme om denne åbne grønne plads, der også står i kontrast til landsbyens øvrige høje og tætte beplantning.

Dominerende bebyggelse

Hvedstrup kirke, som ligger ud til fortens nordvestlige ende, fremstår dominerende i forhold til landsbyens lavere og koncentrerede bebyggelse. Kirkens særlige placering på områdets eneste højtning understreger yderligere dens dominans. Dens store smukke hvidkalkede bygningskrop adskiller sig markant som bygning men indgår som en del af strukturen i den bebyggelse, der danner en samlet ring omkring fortens.



1. Den store velholdte forte med det smukke gadekær ligger som et dominerende træk og et samlende element i landsbyen.



2. Den smukke hvidkalkede kirke indgår i ringen af bebyggelse, der omslutter forten. Her ligger den på en mindre højning som et dominerende bygningsværk i landsbyens øvrige lave bebyggelse.

Bebyggelsesmønstre



3 og 4. De mindre længehuse, der ligger tæt ud til landsbyen forte, danner en indre ring i bebyggelsen

Som helhed kan bebyggelsen i Hvedstrup betragtes som et samlet bebyggelsesmønster, der kan karakteriseres som en spredt bebyggelsesformation, der danner en ring i fler lag omkring landsbyens forte. Bebyggelsen består af flere større gårde og mindre huse bundet sammen af den kraftige beplantning.

Denne struktur er det dominerende helhedsindtryk og udgør et fint sammenhængende landsbymiljø med mange kvaliteter.

I denne formation tegner der sig dog et mindre dominerende træk, som kan deles i to mønstre. 1 Den inderste ring af mindre længehuse, der ligger tættest ud til fortene og 2. de større gårde, der danner en spredt ydre ring omkring denne.

Landsbyen virker som helhed meget harmonisk, velholdt og stærk i sin klare struktur. Bebyggelsen i landsbyen er karakteriseret af de mange velholdte gårde og huse. Flere af bygningerne er blevet moderniseret, men uden som helhed at ødelægge bebyggelsens samlede landsbypræg.

Gårdene i en ydre ring, der samtidig markerer ankomsterne til landsbyen.



5. Gaddebakkegård mod Hvedstrupvej og 6. Hvedhøjsgård mod sydvest, som sammen med landsbyens andre større gårde danner en ydre ring omkring fortene og den nære bebyggelse.



7. Gård mod øst og 8. Gadebakkegård mod Rolandsvej er eksempler på nogle af de ældre gårde.



9. og 10. Den statelige og palæagtige præstegård fra 1906 adskiller sig klart i stil fra den øvrige bebyggelse. Oprindeligt lå præstegården tæt op ad kirkemuren lige ud til gadekæret. Nu ligger præstegården lidt mere afsides i en lille nyere lund nord for kirken, som samtidig markerer ankomsten til Hvedstrup fra nord. Den tætte beplantning, der består af store lindetræer skygger dog næsten for den flotte præstegård.

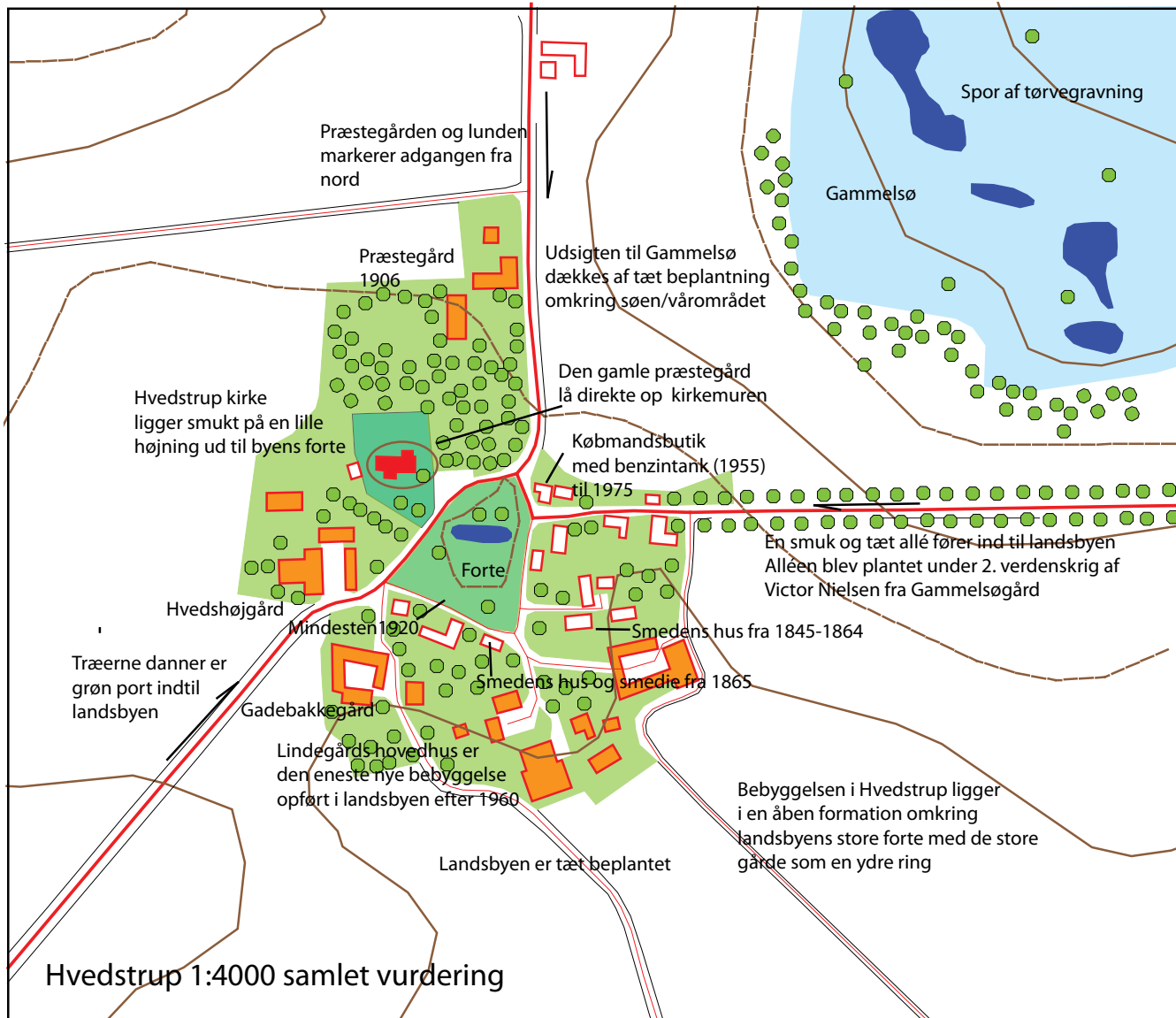
Udsnit og dele



11. og 12. Den tætte beplantning er karakteristisk for landsbyen og den binder på den ene side den spredte bebyggelse sammen, men på den anden side er den visse steder så tæt, at den skjuler bebyggelsen og man befinder sig næsten mere i en have end i en landsby.

Samlet vurdering

FX: SAMSPIL MELLEM TOPOGRAFI OG BEBYGGELSESSTRUKTUR / FIKSPUNKTER / HOMOGENE FORLØB / RUMLIGT ARTIKULEREDE BRUD OG FORSKELLE / HISTORISKE STRUKTURER
OG BYGNINGER / SAMMENHÆNG MELLEM HISTORISKE LAG / ARKITEKTONISKE KVALITETER



Hvedstrup ligger i et småkuperet landskab, som i omgivelserne er præget af mange småbakker, hvorpå der ofte findes oldtidshøje. Omkring selve landsbyen er terrænet dog rimeligt fladt og skovløst.

Adgangene til landsbyen er fra sydvest markeret af en grøn port og de to store gårde Hvedshøjgård og Gadebakkegård.

Fra nord markerer den statelige præstegård, der ligger i en lille lund, ankomsten.

En smuk og tæt allé leder ud til landsbyens gadekær fra øst.

I byen lå der en lille købmandsbutik med benzintank og en smedie. Bygningerne er der stadig. Der er ingen synlige spor af den gamle præstegård, der lå helt op ad kirkegårdsmuren. Vejstrukturen er velbevaret ligesom landsbyens hovedstruktur.

Bebyggelsen i landsbyen udgør et samlet bebyggelsesmønster som ligger i en åben ring omkring landsbyens store forte markeret af de store gårde, der danner en ydre ring. Hele bebyggelsen er bundet tæt sammen af en tæt og høj beplantning. Kirken er et led i den samlede struktur, men adskiller sig via sin volumen og høje terrænmæssige placering.

I sin helhed er landsbyen særdeles bevaringsværdig og den er et fint eksempel på et lille samlet landsbymiljø, hvor forten og det smukke gadekær spiller en vigtig rolle.

Sårbarhed

FX: FORFALD / ÆNDRING AF ARKITEKTUR OG BYGGESKIK / BYUDVIKLING / VEJE OG TEKNISKE ANLÆG / STØRRE PRODUKTIONSANLÆG / TERRÆNÆNDRINGER / TILPLANTNING-TILGRONING / BEBYGGELSESHØJDER OG DIMENSIONER

Landsbyen er sårbar overfor ændringer, der slører strukturen i form af nedrivning af gårde og bebyggelser, der ikke respekterer hovedstrukturen, samt ombygninger eller tilbygninger, der afgørende bryder med skala og arkitektonisk udtryk.

Den samlede bebyggelse i landsbyen er på smuk vis bundet sammen af en tæt og høj beplantning, men opfattelsen af landsbyen kan sløres af en for vild og uhæmmet tilgroning.

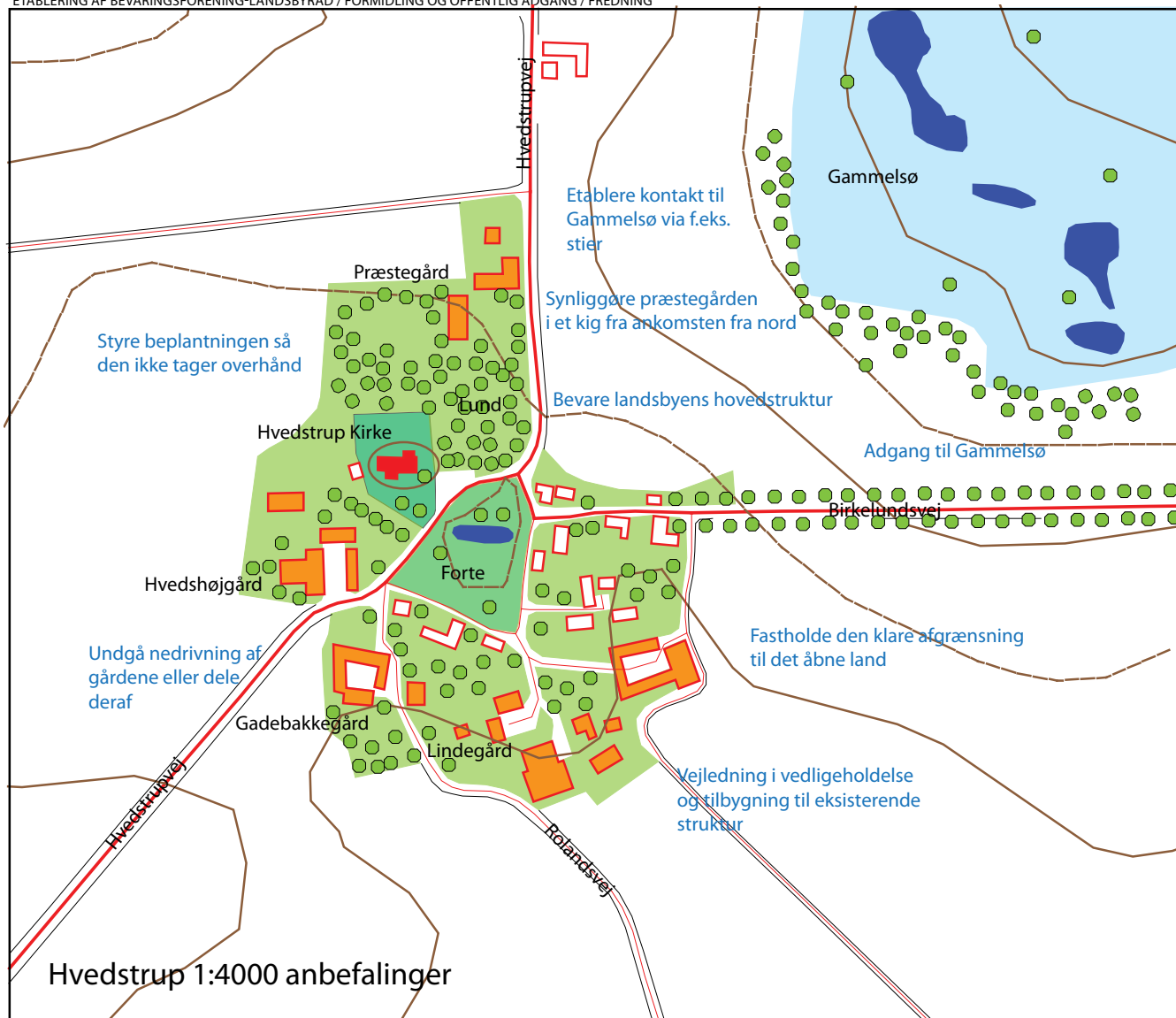
Landsbyen er sårbar overfor en sløring af klare afgrænsning mod det åbne land.



Beplantningen er vigtig for landsbyens sammenbinding og dens klare afgrænsning, men den kan visse steder tage overhånd.

Anbefalinger

FX: KONKRETE ANBEFALINGER TIL FORBEDRING AF BYGNINGER, STRUKTURER OG BYRUM / RESTAURERING / OMDANNELSE / UDPEGNING AF KULTURMILJØ / BEVARENDE LOKALPLAN / ETABLERING AF BEVARINGSFORENING-LANDSBYRÅD / FORMIDLING OG OFFENTLIG ADGANG / FREDNING



Det kan anbefales at der udfærdiges en bevarende helhedplan for landsbyen, så dens samlede værdier bevares. Landsbyen bør fastholdes som et kulturmiljø

En bevarende lokalplan med underpunkter:

- bevare landsbyens store ubebyggede forte og gadekæret
- fastholde bebyggelsesstrukturen i sin helhed
- udfærdige en vejledning i vedligeholdelse og til- og ombygninger.
- sikre de store gårde, der danner en ydre ring om landsbyens midte
- styre beplantningen, så den ikke tager overhånd eller slører bebyggelsen
- fastholde landsbyens klare afgrænsning mod det åbne land

Kilder:

http://www.hh-lokalhistorie.dk/EFG_artikler/artikel_oversigt.htm

http://www.hh-lokalhistorie.dk/Matr_historier/hved01a_historien_praestegaarden.htm

Curt von Jessen: Landhuset

Trap Danmark1961

Fritz Hastrup: Danske landsbytyper

Viggo Hansen: Danmarks bebyggelsesgeografi